

פרשת פנחס: באיזה גודל צריך להיות כיסוי הראש לנשים

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע פונות בנות צלפחד למשה רבינו בבקשה לנחלה במקום אביהם, בקשה שאושרה על ידי ה'. סופו של הסיפור המופיע בפרשה אחרת מספר, שלבסוף בנות צלפחד התחתנו עם קרובי משפחתם, כי אם היו מתחתנות עם גברים משבט שונה, כיוון שהנחלה עוברת לגבר, נחלת שבט אפרים ממנה הן באות הייתה מצטמצמת משמעותית.

אמנם, כפי שכותבת הגמרא במסכת תענית (ל ע"ב) דבר זה נהג בדור המדבר, שהקפידו שבכניסה לארץ כל שבט יישאר עם נחלתו, אבל לאחר הכניסה לארץ התירו לבנות שירשו נחלה לשאת גבר משבט אחר למרות שהנחלה תעבור לשבט אחר. כנראה שהאיסור המקורי גרם למצוקה כל כך גדולה, שלדעת שמואל כאשר ביטלו את האיסור קבעו ביום זה יום טוב, ובלשון הגמרא:

"אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכפורים. בשלמא יום הכפורים משום דאית ביה סליחה ומחילה, וניתנו בו לוחות האחרונות. אלא חמשה עשר באב מאי? אמר רב יהודה אמר שמואל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. מאי דרוש? זה הדבר אשר ציווה ה' לבנות צלפחד, דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה."

בעקבות נישואי בנות צלפחד עם בני דודיהן, נעסוק השבוע בשאלות הסובבות סביב עניין כיסוי הראש לנשים. נראה את המחלוקת באיזה גודל צריך להיות כיסוי הראש, האם מנהג בנות ישראל יכול להשפיע על הלכה זו, האם מותר ללכת עם פאה, ולסיום, האם גם נשים רווקות חייבות לכסות את ראשן בכיסוי כל שהוא.

מדאורייתא או מדרבנן

באיזה גודל צריך להיות כיסוי הראש? כדי לענות על שאלה זו, יש לפתוח ראשית במקור להלכה זו, מה מחייבת התורה, ומה הוסיפו חכמים. המשנה במסכת כתובות (עב ע"א) דנה במספר איסורים שעושה אשה, המהווים עילה מספיק חמורה לגירושין ללא כתובה. לדוגמא, אשה המאכילה את בעלה מאכלים שאינם מעושרים, עוברת על דת משה, וניתן לגרשה ללא כתובה

סיבה נוספת אותה מונה המשנה כעילה לגירושין אך רק כדת יהודית (כלומר כאיסור דרבנן). היא היוצאת לשוק שראשה פרוע, כלומר ללא כיסוי ראש. על דברים אלו מקשה הגמרא, שהרי כיסוי ראש חובתו מדאורייתא, דין הנלמד מכך שבפרשת סוטה פורע הכהן את ראש האשה - משמע שעד עכשיו היה מכוסה, ואם כן מדוע המשנה כותבת שמדובר בחובה מדרבנן?

כדי ליישב את הקושיה כותבת הגמרא, שיש לחלק בין שני סוגי כיסוי ראש. הראשון אכן חובתו מדאורייתא, אך חובה זו מצומצמת ודי בכיסוי הראש הנקרא 'קלה'. חכמים הוסיפו על דין זה וכתבו, שיש לשים כיסוי נוסף, שאשה שאינה שמה אותו עוברת על איסור דרבנן וניתן לגרשה ללא כתובה.

מחלוקת הראשונים

מה היא 'קלה' שחובה לשים מהתורה, ומה הוסיפו חכמים? נחלקו בכך הראשונים:

א. אפשרות ראשונה לפרש את המושג קלה, מופיעה בדברי **הערוך** (ערך 'קלת'), **רש"י** (מהדו"ק ד"ה קלתה) ורוב הראשונים שכתבו, שקלה הוא מעין סל שיש בו חורים. סל זה מדין תורה מותר בחבישה כיוון שהוא מכסה את הראש, אך מכיוון שיש בו חורים דרכם השיער נראה, גזרו חכמים שיש לשים כיסוי נוסף, וכן הבין **הב"ח** (אבה"ע קטו ד"ה איזה) את דברי הרמב"ם, ובלשונו:

"ומדברי הרמב"ם (אישות כד, יב) נראה דפירש קלתה היא מטפחת שיש בה נקבים כנקבי הסל כמו הסבכות, ואפילו הכי כיוון שאין עליה רדיד, פירוש צעיף ככל הנשים, תצא בלא כתובה. וכן כתב הערוך בערך קלת, שאף על פי שבשוק בכפה של ראשה לבדה שרי (= מותר) מדאורייתא, דת יהודית אסורה בשוק עד שתתן על ראשה דבר אחר."

ב. בשו"ת **באר שבע** (ס' יח) כאשר דן האם פאה נכרית יכולה לשמש ככיסוי ראש (שאלה שנראה בהרחבה בהמשך), חלק על הבנת הב"ח בדברי רמב"ם וכתב, שכוונת הרמב"ם שמדאורייתא יש צורך בכיסוי אחד המכסה את כל הראש, ובאו חכמים ובעקבות המנהג קבעו כחובה שיש לתת על גבי הכיסוי הראשון כיסוי נוסף, וכן הבין **הרב עובדיה** (יביע אומר אבה"ע ד, ג) .

על אף שיש יתרון בפירוש זה כיוון שיותר משמע כך מלשון הרמב"ם, מכל מקום יש בו חסרונות. ראשית, אם הכיסוי הראשון מכסה את כל הראש, לא ברור מדוע נהגו בנות ישראל להוסיף כיסוי ראש נוסף על כיסוי זה. שנית, לרוב פוסקי הרמב"ם כדברי הגמרא ולא נוטה אחר המנהג (ובניגוד לתוספות), ואם עושה כך מציין דבר זה (חנוכה ד, ג) - מה שלא עשה כאן.

מחלוקת האחרונים

כאמור, חובה לכסות את הראש. אלא שדנו האחרונים, האם הכוונה לכל הראש, או שחלק מהשיער יכול לצאת:

א. גישה ראשונה, גישת רוב האחרונים סוברת, שיש חלק מהשיער שניתן להוציא מהראש. **הרב משה פיינשטיין** (אבה"ע א, נח) למד מכך שהגמרא בברכות אוסרת לקרוא קריאת שמע כנגד טפח מראש האשה, שדווקא טפח אסור לה לגלות - אבל פחות מכך מותר. **הילקוט יוסף** (פרק נח, הערה יט) צמצם מעט את ההיתר וכתב, שרוב טפח נאסר מדברי חכמים, אבל מיעוטו הותר.

עוד ראייה להיתר זה הביא **המהר"ם אלשאקר** (שו"ת ס' לה), מהגמרא במסכת בבא בתרא (ס ע"ב). הגמרא כותבת, שלאחר חורבן הבית גזרו שמותר לאשה לשים את כל תכשיטיה למעט 'בת הצעדא'. הערוך פירש שכוונת הגמרא לומר, שחז"ל גזרו שאין לבסס את השיער היוצא כפאות מכיסוי הראש - מוכח שמותר להוציא שער זה.

ב. גישה מעט חולקת, היא גישת **המגן אברהם** (עה, ד). בעקבות **הזוהר** בפרשת נשא (קכו ע"א) כתב, שראוי שלא תראה אפילו שערה אחת מראש האשה הנשואה - לא רק מחוץ לבית אלא אפילו בתוכו. **החתם סופר** (או"ח ס' לו) שכידוע נתן תוקף גדול למנהגים הוסיף וכתב, שבמקומו (ורק במקומו) שכך נהגו הנשים - הוצאת שערה היא איסור גמור, ובלשונו:

"ואמנם בשורה שער שבין אוזן לפדחת ואינה מקולעת וסד בסיד במקום שנהגו אינה ערווה, אך בארצותינו שהמנהג על פי הזוהר עוקר הלכה, ובפרט דלפירוש רשב"ם אין כאן מחלוקת, אם כן איסור גמור הוא, ויש לחוש לרבוצת האלה

האמור בזוהר הנ"ל, ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו."

ג. **הרב משאש** (ג, ריא), **הרב רבינוביץ'** (שיח נחום, קה) ואחרונים נוספים סברו, שבעוד כיסוי הראש מדאורייתא אינו משתנה, כיסוי הראש מדברי חכמים תלוי במנהג המקום. על בסיס הבנה זו נקט הרב רבינוביץ', שכאשר נהוג שנשים הולכות עם סרט בלבד על ראשן הן לא עוברות איסור, כי להבנתו ברמב"ם (וכאמור יש חולקים) מדאורייתא די בכך, ושאר כיסוי הראש תלוי במנהג.

דין פאה

האם פאה יכולה לשמש ככיסוי ראש? **מצד אחד**, היתרון בה שכך לא רואים את שיערה המקורי של האשה, ויש בכך ייתרון, ודאי לצועדים בעקבות הזוהר שראינו לעיל האוסר לראות אפילו שיערה אחת. **מצד שני**, במקרים רבים לא ניתן להבחין שלא מדובר בשיערה המקורי של האשה וייתכן שיש בכך בעיה. למעשה נחלקו האחרונים:

א. המשנה במסכת שבת (סד ע"ב) כותבת שאשה יוצאת בפאה נכרית לחצר, ומכאן הוכיחו **השלטי גיבורים** (שבת כד ע"ב) ו**הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה אבה"ע ב, יב), שאין איסור ללכת בפאה נכרית. בטעם הדבר שלא חששו שיחשבו שאותה אישה אינה לובשת כיסוי ראש (דבר העלול לגרום תקלות וכן להוצאת שם רע על אותה אשה), הביא הרב פיינשטיין שלוש אפשרויות:

הראשון, פעמים רבות שמים לב (על כל פנים הנשים) שמדובר בפאה ושזו אישה נשואה. **שנית**, גם אם לא ישימו לב שמדובר בפאה, לא בכל מקום חוששים למראית עין. **שלישית**, כאשר מדובר בנשים כשרות, לא חוששים שאינן לובשות כיסוי ראש, ומניחים שהן לובשות פאה, ובלשוננו:

"יש עוד טעם גדול במה שלא אסרו בפאה נכרית, דכיון דידוע לכל שיש ללבוש פאה נכרית שתהיה נדמית כשערות האשה עצמה אין לאסור דמהיכי תיתי יחשדוהו הרואים מרחוק, ואלו שאין מסתכלין כל כך בנשים שהשער הנראה הוא משערות האשה עצמה, כיון שהיא מוחזקת לאשה כשרה ויודעין שמקורב ודאי מכירין שאינן שערותיה."

ב. **הרב עובדיה** (יביע אומר אבה"ע ה, ה) חלק בתוקף, וכמו השו"ת **באר שבע** (ס' יח) נקט שיש איסור גמור ללכת עם פאה ככיסוי ראש. ראייה לדבריו הביא מדברי ספר **הערוך** (ערך קלפטין), שכאשר הירושלמי במסכת כתובות (י, ז) כותב, שיש איסור לצאת למבוי עם קליפטין, פירש הערוך שהכוונה לפאה נכרית - מוכח שיש בכך איסור.

את הראייה ממסכת שבת דחו, ששם מדובר בפאה נכרית ששמים עליה בד ככיסוי, ולא בפאה בלבד. עוד הוסיף הרב עובדיה וטען, שגם המתירים כתבו את דבריהם רק בזמנם, שהיה ניכר לכל שמדובר בפאה נכרית, וגם באותן שלא היה ניכר, לא היה חן מיוחד. בזמן הזה לעומת זאת, שפאה נכרית פעמים רבות נראית יותר יפה מהשיער מהמקורי - כולם יאסרו.

נשואות או פנויות

עד כה עסקנו בשאלה באיזה גודל צריך להיות כיסוי הראש, ראינו את הצדדים השונים להקל ולהחמיר, ודנו והאם מותר לשים פאה או שחובה דווקא מטפחת. לסיום נראה שאלה נוספת בה עסקנו בדפים קודמים (צו שנה ד'), האם כשם שחובה על אשה נשואה לשים כיסוי ראש, כך חובה על פנויה לעשות. למעשה, נחלקו האחרונים בעקבות סתירה בפסקי השולחן ערוך:

מצד אחד, מדברי הגמרא בכתובות (טו ע"ב) עולה שאין צורך. הגמרא דנה כיצד אפשר לזהות אם אשה התחתנה רווקה או אלמנה, ומונה כסימן הכר שרווקה יוצאת כאשר ראשה פרוע. כמו כן, הגמרא בברכות (טו ע"ב) כותבת שאסור לקרוא קריאת שמע כנגד שיער אשה גלוי כיוון שיש בכך ערווה, ופירש **הראב"ה** שהכוונה לשיער אשה נשואה, וכן פסק **השולחן ערוך** (או"ח עה, ב).

מצד שני, בעקבות הספרי בפרשת נשא, פסק **הרמב"ם** (אסור"ב כא, ז), שאין לבנות ישראל להלך בשוק בגילוי הראש, אחת פנויה ואחת אשת איש - עולה שגם פנויה חייבת בכיסוי ראש, וכן פסק **השולחן ערוך** (אבה"ע כא, ב) בעקבותיו, ובניגוד לפסיקתו הקודמת.

יישוב הסתירה

א. אפשרות ראשונה ליישוב מופיעה **במגן אברהם** (עב, ג) שכתב, שיש לחלק בין שיער פרוע לאסוף. כאשר השולחן ערוך פסק שפנויות חייבות בכיסוי הראש, אין הכוונה שהן צריכות לשים ממש כיסוי ראש, אלא שעליהן לאסוף את שערן. משום כך, כאשר השולחן ערוך פסק שאין לקרוא קריאת שמע כנגד שיער אשה, כתב שהכוונה רק לנשואה, כי אין איסור לראות את שיער הרווקה.

גם **השבות יעקב** (א, קג) נקט כך להלכה, וכתב ליישב את פסק הרמב"ם עם הגמרא בכתובות. כאמור, הגמרא בכתובות כותבת שסימן ההיכר לנשואי בתולה, שיצאה פרועת ראש בחתונתה. והרי לדעת הרמב"ם פנויה אינה יוצאת פרועת ראש? אלא, שכיוון שלדעתו פנויה חייבת באיסוף שיערה ולא בכיסוי ממש, במקום שיש קרובים רבים וביום חתונה, אין בכך בעיה, ובלשוננו:

"והא דאמרין בריש פרק ב' דכתובות, אם יש עדים שיצאה בהינומא וראשה פרועה כתובתה מאתים, משמע אפילו בשוק וכן הוא מנהגינו שהולכין כך ביום חתונתם עם שערות סתורות, היינו משום שבאותו פעם הולכין עמה השושבינים והרבה קרובים ונשים ליכא למיחש מידי (= אין לחשוש לדבר), ולא תהיה עלובה כלה לזנות ביום חופתה."

ב. רוב האחרונים ובניהם **הב"ח** (אבה"ע כא, ב), **המשנה ברורה** (או"ח שם, יב) ו**הרב עובדיה** (יחזק דעת ה, ו) חלקו, וחילקו אחרת בדברי השולחן ערוך. הם טענו, כאשר השולחן ערוך פוסק שנשים פנויות אינן יכולות ללכת בשוק בגילוי ראש, אין כוונתו לפנויות ממש, אלא לאלמנות, שבעבר נבעלו וכיום הן פנויות, אבל פנויות לגמרי - אינן חייבות כלל בשום כיסוי, ומשום כך מובן מדוע השולחן ערוך פסק שהאיסור לקרוא קריאת שמע מול שיער אשה נהוג רק באשה נשואה (ועיין הערה¹).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...²

¹ עם כל זאת, יש הבדל בין אלמנה שאינה מכסה ראשה לנשואה. בעוד שהאיסור לנשואה ללכת בכיסוי ראש מדאורייתא, הכיסוי לאלמנה רק מדרבנן. בעקבות כך פסק **הרב פיינשטיין** (אג"מ אבה"ע ז), שבמקרה בו אשה אלמנה לא תוכל להשיג עבודה אם תלך בכיסוי ראש, היא יכולה לסמוך על הדעות הסוברות שהאיסור ללכת בלי כיסוי ראש הוא ביטול מצוות עשה, הנדחה מפני הפסד ממון מרובה (ועיין בדף לסוכות שנה ב').

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com